
Noam Chomsky

A FENNÁLLÓ RENDSZER A NAGYVÁLLALATOK KREÁCIÓJA

Bihari Ágnes rádióinterjúja (2004. május 25.)

Előadásában, amelyet magyarországi civil szervezetek meghívására tartott, azt mondta, hogy a XX. századot három totalitárius ideológia határozta meg: a fasizmus, a bolsevizmus és a nagyvállalatok doktrínája. Miért állítja egy sorba ezt az utóbbit, vagyis egy gazdasági szerveződést az említett elnyomó rendszerekkel?

Az emberek általában nem úgy gondolnak a nagyvállalatokra, mint totalitárius rendszerekre, pedig azok. Ha megnézi egy nagyvállalat struktúráját, azt látja, hogy tisztán az utasítási elven működik. A nagyvállalat felülről irányított hierarchikus rendszer, amelybe ha az ember betagozódik valahol, akkor kap utasításokat felülről és utasításokat ad lefelé. Persze lehet a rendszerhez a munkavállalás során a hierarchia legalján is kapcsolódni. További jellemző, hogy az érvényes szabályok szerint a vállalatok többsége nem számoltatható el nyilvánosan, vagy csak egy bizonyos szintig, és ez még nem minden. Nagyon komoly hatalommal rendelkeznek, mert szorosan kapcsolódnak az államhatalomhoz. A fennálló politikai rendszer a vállalatok kreációja. Az állam azzal védi a vállalatokat, hogy óriási jogokat biztosít a számukra. Olyanokat, amelyek messze meghaladják a személyes jogokat. A nagyvállalatok sok államban a legnagyobb hatalommal rendelkező egységek, és persze ott van a nemzetközi szintén is, amelyen néhány jelentős szerepet vivő ország vállalati struktúráján alapul. Ezek is jelentős jogokkal rendelkeznek, amelyeket a bíróságok biztosítanak a számukra nem a jogrendszer. A nemrég született kereskedelmi egyezmények a jogok hihetetlen körét biztosítják a vállalatok számára, és ez hihetetlenül elnyomó és destruktív rendszer. Lehet hogy nem annyira ismert, de az angolszász vállalati jog leglényegesebb része, hogy személyes emberi jogoknak megfelelő jogokat biztosít a nagyvállalatoknak, sőt a természetes személyek jogainál szélesebb kört. Eszerint a vállalatok valamiféle patológikus személyek, akiket kizárólag a saját profitjuk, hatalmuk és piaci részesedésük érdekel. Ha egy emberi lény tenne így, akkor mentálisan sérültként kezelnék. A vállalatokat mentális állapotuk akadályozza abban, hogy tisztességesnek tekinthető dolgokat műveljenek. Ha valami altruistának tetsző dolgot tesznek az tiszta képmutatás vagy pr, ahogy tetszik. Ez a jogi alapvetés szerintem és ez rendkívül destruktív. Ami a vállalati demokráciát illeti, az általában olyan, mint amilyen egykoron a kommunista pártokban lehetett. Van némi mozgástér, de alapjában véve parancsuralmi rendszerről beszélünk.

Ön szerint mik a leglényegesebb tényezők világunk jelenlegi politikai, gazdasági helyzetének kialakulásában, különös tekintettel az ön által vázolt problémára?

A második világháború nyilvánvalóan nagy változást okozott az emberiség történelmének további alakulásában. Az egyik ilyen nagy változás az, hogy az Egyesült Államok fennállása óta először

globális hatalommá vált. A II. világháború befejezését követően szó szerint a fél világ felett tudott hatalmat gyakorolni. Ez a terület az 1970-es évekre Európa újjáépülése, Japán ipari hatalommá válása, illetve a dekolonializálással bekövetkező új helyzet következtében erősen lecsökkent. De a hetvenes évek elején változás következett be a gazdaságban is. Olyan változás, amely a hidegháború alakulására is komoly befolyással volt. Ez pedig annak a háború utáni gazdasági mechanizmusnak a lebontása, amely a tőke mozgásának korlátozásán és az árfolyam feletti kontrollon nyugodott, és amely alapján működve létrejött a jóléti állam. A jóléti állam felépítése persze nyomásra történt, de ezt a nyomást a kormányok úgy integrálták, hogy éltek szabad mozgásterükkel és létrehozták a szociális demokráciát. Ezt a gazdaságilag is sikeres periódust váltotta fel a neoliberális globalizáció amely teljesen más filozófián alapul, és erőteljesen korlátozza a kormányok mozgásterületét. Eme mechanizmus működésének egyik következménye volt a szovjet birodalom összeomlása. Hogy ma milyen periódusban vagyunk, nem tudom, hogy kellene nevezni, az biztos, hogy a Bush által vezetett kormányzat céljai világosak. Uralni a világot, minden potenciális ellenféllel szembeállva.

Milyen demokráciamodellt tart elfogadhatónak?

A demokráciáért évszázadok óta folytatnak küzdelmeket. A küzdelmek és az idők során számos eredmény született. Például az emberi jogok területén. A szabadság és demokrácia ma kiterjedt számos korábbi szabadsághiányos területre, de továbbra is számos olyan akadály és fal létezik, amelyet le kellene bontani. Ezek közül az egyik a XIX. század óta velünk élő kapitalista rendszerváltozat, amelynek a koncepciója, hogy egy organikus egység magasabb rendű jogokkal rendelkezik, mint az egyén, nagyon hasonló a fasizmus és a bolsevizmus egyik alapelveéhez. Ez az elv, vagyis a nagyvállalatok alapfilozófiája jelentős mértékben támadja az eredeti klasszikus liberális elképzelést.

Lát reális esélyt arra, hogy a kapitalizmust felváltsa egy más elveken nyugvó berendezkedés?

A fasizmus és a bolsevizmus is komoly társadalmi beágyazódással rendelkezett, és ugyanezt el lehet mondani más korábbi elnyomó rendszerekről is, gondoljon a feudalizmusra, a rabszolgatartó rendszerre vagy a patriarchális családi modellre. Mégis az idők folyamán folyamatos harcok árán megdőlték. Nem látok különösebb okot arra, hogy ez a mostani fennmaradjon. Azt azonban tudni kell, hogy olyan óriási hatalmi koncentrációról van szó, hogy az a politikai színterek jelentőségét bábszínházzá fokozza le. A vállalatok alapvetően dominálják a politikai színtereket, a nemzetközi kapcsolatokat, az egyes országok politikájának kialakítását. Ez pedig komoly probléma azoknak, akik az ember valódi szabadságáért küzdenek.